

Högre utbildning drar tillbaka artikeln "Är marknadsanpassad forskningsanknytning möjlig? Professionsutbildningar möter akademins nya krav"

Redaktionen för Högre utbildning har beslutat att dra tillbaka artikeln "Är marknadsanpassad forskningsanknytning möjlig? Professionsutbildningar möter akademins nya krav" författad av Malin Ideland, Claes Malmberg, Anne-Charlotte Ek & Sandra Jönsson och publicerad i Högre utbildning nr 2, 2012, på grund av dubbelpublicering. Artikeln är en svensk version av artikeln "The tension between marketisation and academisation in higher education" författad av Anne-Charlotte Ek, Malin Ideland, Sandra Jönsson & Claes Malmberg och publicerad online i *Studies in Higher Education* den 2011-10-24. Artikeln inkom till Högre utbildning den 2011-11-07 utan hänvisning från författarna till den tidigare publiceringen eller tillstånd från *Studies in Higher Education* för återpublicering. Högre utbildning har därför granskat och slutligen publicerat artikeln i god tro.

Dubbelpublicering utan hänvisning till tidigare publicering är forskningsetiskt olämpligt och i det aktuella fallet bryter det även mot upphovsrätten. Författarna har bett redaktionen att framföra en ursäkt för det inträffade. Avsikten har varit att i ett svenskt sammanhang diskutera en för svensk högre utbildning relevant fråga. Författarna anger dålig kunskap om dubbelpublicering på olika språk och slarv med att läsa Högre utbildnings publiceringsregler som orsak till det inträffade. Redaktionen och författarna är överens om att dra tillbaka artikeln. Författarna har informerat berörda parter vid det egna lärosätet och tagit bort artikeln från den lokala databasen.

Redaktionen för Högre utbildning: Anders Sonesson, Maja Elmgren, Mona Fjellström,
Lars Geschwind, Maria Larsson

Är marknadsanpassad forskningsanknytning möjlig? Professionsutbildningar möter akademins nya krav

Malin Ideland^a, Claes Malmberg^a, Anne-Charlotte Ek^b, Sandra Jönsson^{b,*}

^aFakulteten för lärande och samhälle, Malmö högskola; ^bFakulteten för kultur och samhälle, Malmö högskolan

Aktuella förändringar av högre utbildning i Sverige kan karaktäriseras av två diskurser: marknadifiering och akademisering. Krav att möta marknadskrafter, likväl som att göra utbildningen mer vetenskaplig, har skapat en spänning mellan och inom institutionskulturer. Genom intervjuer med 16 prefekter undersöker författarna hur spänningen mellan marknadifiering och akademisering hanterades av prefekter på disciplin- respektive professionsorienterade institutioner.

För prefekter på disciplinorienterade institutionerna var marknadifieringen ett hot mot universitetets varumärke, eftersom den utmanade den akademiska autonomi. På professionsorienterade institutioner uppfattades, å andra sidan, akademiseringen som en komplex fråga att hantera, då fokus ändras från praktiska färdigheter till akademisk meritokrati. Studiens resultat understryker att det är svårt att diskutera en högskola i förändring utan att överväga att betingelserna skiljer sig väsentligt mellan institutioner. För att möta förändring av högskolan behövs kulturellt inkännande strategier, snarare än lösningar som innebär att "one size fits all".

* Författarkontakt: claes.malmberg@mah.se

INLEDNING

Under de senaste decennierna har högre utbildning i Sverige, liksom i flertalet andra europeiska länder, genomgått en rad politiska reformer. Autonomireformen gav lärosätena ökad självständighet, men samtidigt infördes ett nytt granskningsystem för kvalitetsutvärdering. Bologna-reformen innebar en omläggning gentemot målstyrning, men även ökade krav på anställningsbarhet efter utbildning, det vill säga att kursplaner och examensordningar ska vara tydligt anknutna till yrkeslivet. Därutöver ställs ökade krav på ”vetenskaplighet” och forskningsanknuten utbildning, men även på samverkan med det omgivande samhället. Högskolor och universitet ska både stärka sin vetenskapliga kompetens och sin anknytning till näringslivet. Vi vill påstå att svensk högre utbildning på 2000-talet präglas av två samhälleliga utbildningsdiskurser som vi här kallar marknadifiering och akademisering.

Forskarsamhället har kritiserat att den ekonomiska styrningen har blivit starkare – t.ex. genom att resursfördelningen har anpassats till studenternas och forskarnas prestationer och att forskning i allt högre grad finansieras av aktörer med ekonomiska intressen. Denna kritik har framförallt förts fram av företrädare för ett klassiskt universitet: filosofer, historiker, sociologer – och har berört en makronivå, förändringar i utbildningspolicy. Denna studie undersöker istället hur förändringarna uttrycks på mikronivå, av prefekter på olika typer av institutioner. De samtida kraven på marknadsanpassning och vetenskaplig anknytning har skapat spänningar, på ett samhällsplan, men också mellan och inom olika institutionskulturer. Dessa spänningar måste hanteras på ett konkret plan på den egna institutionen – inte minst av personer i ledningsfunktion. Syftet med studien är därför att beskriva och diskutera hur förändrade utbildningsvillkor för högskolan kommer till uttryck och hanteras på prefektnivå. Mer specifikt handlar studien om hur spänningar mellan akademisering och marknadifiering hanteras av prefekter i olika institutionskulturer. Vi har lagt särskilt fokus vid professionsutbildningarnas villkor, eftersom företrädare för dessa oftast inte är de som hörs i diskussionen om högre utbildning i förändring.

FÖRÄNDRINGAR I HÖGRE UTBILDNING

Som beskrivits ovan så har forskningsfältet ”förändringar i högre utbildning” till stor del undersökts utifrån ett kritiskt perspektiv på hur universitet och högskolor influerats av neoliberala marknadstankar. I följande stycke kommer vi att ge en bild av vad denna marknadifiering innebär och hur tidigare studier har beskrivit den. Därefter vill vi ge en bild av den andra förändringsdiskursen, akademiseringen, och hur denna har beskrivits i forskningslitteraturen.

Marknadifiering

Marknadifieringen av högre utbildning beskrivs som en förändring av en relativt autonom akademisk organisation mot ett system som har tagit över näringslivets ideal gällande att organisera och mäta effekten av verksamheten, och som bjuder in privata aktörer för att ta hand om delar av verksamheten. Förändringen innebär framförallt att näringslivets ideal gällande att organisera, driva och mäta effekten av verksamheten influerar organisationen alltmer (Ball 2004). Benner och Sandström (2000) menar att intressen från politik och näringsliv har integrerats i det klassiska universitetets forskning och utmanar dess normer. Som idealtypen för det ”gamla” universitetet brukar Humboldttraditionen nämnas, vilket symboliserar självreglerat kollegialt styre i ett meritokratiskt system, med autonomi gentemot såväl stat som marknad (Ash 2008).

Förändringen innebär även mer utvärderande och reglerande styrning (Kolsaker 2008). Externa granskare bedömer och rankar högskolornas resultat utifrån kvantifierbara indikatorer, vilket inne-

bär en förskjutning bort från de klassiska universitetens regelbaserade meritokrati (Olssen, 2002). Fakultetsfinansierad forskning ersätts i allt högre grad av extern finansierad sökt i konkurrens samt forskning finansierad av näringslivet. Det uttrycks farhågor om att högre utbildning blir beroende av det privata näringslivet vilket kan underminera bilden av universitetets oberoende. Man ser också risker med en försvagad roll för humaniora och kritisk samhällsvetenskaplig forskning eftersom denna kompetens inte direkt gynnar näringslivssektorn.

Harris (2005) pekar på en delvis förändrad självbild hos akademiker till följd av de förändrade villkoren, då traditionella föreställningar om akademisk frihet, autonomi och ändamål försvagas. Dagens fokus på bedömning av prestationer påverkar också högskolans roll som en fri och kritisk röst (Lynch 2006). Den ökade utvärderingen sägs påverka akademins självbild och leder till:

a type of Orwellian surveillance of one's everyday work by the university institution that is paralleled in one's person life with a reflexive surveillance of the self. (Lynch 2006, p 7)

Taylor (2001) menar att även det förstärkta fokus på peer-review inom samhällsvetenskap och humaniora riskerar att begränsa den akademiska rösten. När akademiker bedöms och belönas för kommunikation med andra akademiker minskar incitamenten för offentliga föreläsningar, dialoger eller medier. Detta innebär att man å ena sidan måste kommunicera och samverka med samhälle och näringsliv, å andra sidan har organisationen influerats av näringslivets ideal så till den grad att forskare framförallt tjänar på att publicera för varandra.

Akademisering

Akademiseringen av högre utbildning är en annan trend, men som det har varit relativt tyst om (Hazelkorn & Moynihan 2010). Akademiseringen ska ses i ljuset av den förändring professionsutbildningar har genomgått, från att vara ett alternativ till universitet till att vara en integrerad del av högre utbildning. Fransson (2009) menar att det skapades en grundläggande konflikt mellan yrkesutövningens normer och universitetets kritiska traditioner då den svenska staten 1977 beslutade att all eftergymnasial utbildning skulle inordnas i högskolesystemet. Denna diversifiering gör att det inte är möjligt att tala om akademisk profession som en verksamhet med gemensamma erfarenheter (Marginson 2000).

Kraven på akademisering och ökad vetenskaplig anknytning har gjort att professionsutbildningar har ändrat fokus mot ett aktivare engagemang i forskning. Detta har emellertid också fått konkreta avtryck i personalsammansättningen på institutioner, eftersom efterfrågan på personal med doktorsexamen har ökat (Hazelkorn & Moynihan 2010). Inom professionsutbildningar har många ursprungligen blivit anställda med det huvudsakliga uppdraget att undervisa med fokus på yrkespraktiken. En stor del har ingen doktorsexamen men däremot gedigen yrkeserfarenhet. En konsekvens är att det har uppstått brist på vetenskaplig kompetens bland personalen. Enligt Hazelkorn och Moynihan (2010) kan det i fördelningen av resurser internt på dessa institutioner uppstå ett konkurrensförhållande mellan forskande och undervisande personalgrupper. För att öka andelen disputerade rekryteras ofta forskare från andra forskningsfält, vilket kan innebära att kollegiet blir mer heterogent, med risk för motsättningar. Lärarutbildningen kan ses som ett exempel på akademisering av en professionsutbildning. Clifford och Guthrie (1988) har pekat på risken att en klyfta till yrket skapas då lärarutbildningen anpassar sig till traditionella universitetsnormer. Även sjuksköterskeutbildningen upplever att den praktiska kunskap de förmedlar

värdesätts mindre och står i kontrast till den mer teoretiska kunskap, som utmärker traditionella universitetsdiscipliner och att den pedagogiska skickligheten inte har samma höga värden som konferenspresentationer eller publicering av artiklar (Barton 1998).

Brante (2010) och Fransson och Jonnergård (2009) menar dock att olika professionsutbildningar ställs inför olika utmaningar. De olika professionerna har anpassats till det klassiska universitetets normer i olika grad och har mer eller mindre egen kunskapsproduktion, autonomi och status (Fransson & Jonnergård, 2009). Utbildningens tradition på universitetet har betydelse för status, men också för hur politiskt styrda de är. Traditionella professioner som t.ex. läkare, tandläkare, jurister och ingenjörer är etablerade och har hög grad av autonomi. Semiprofessioner å sin sida (t.ex. sjuksköterskor, lärare och socialarbetare) är starkt politiskt styrda och har låg status inom akademien. Till de moderna professionerna brukar exempelvis miljövetare, mäklare, programmerare och revisorer räknas. Dessa har vuxit fram i en neoliberal marknad och utmärks av en uppsjö nyligen konstruerade kurser (Brante 2010). De har inte lyckats etablera egen kunskapsproduktion men deras band till näringslivet är starka. De är emellertid inte politiskt styrda på samma sätt som semiprofessionerna.

Metod

Många studier av vetenskapliga miljöer har visat hur det både inom ämnen och inom institutioner utvecklas kulturer som innebär att man delar normer och värderingar men också praktiker. Knorr Cetinas (2003) skriver:

“those amalgams of arrangements and mechanisms – bonded through affinity, necessity, and historical coincidence – which, in a given field, make up how we know what we know” (Knorr Cetina, 2003, s 1).

Såväl Knorr Cetina som Välimaa pekar på betydelsen av att analysera förhållanden mellan såväl människor och idéer, *“with the theoretical assumption that academic communities are both epistemological and social communities”* (Välimaa 2008, p 13). Detta har – inte minst – betydelse i nya tvärvetenskapliga miljöer utan tydliga ämnestillhörigheter och akademiska traditioner.

Det finns olika sätt att studera och analysera dessa institutionskulturer, idealet hade troligen varit en etnografisk fältstudie vid institutionerna. Då detta inte var möjligt, har vi istället undersökt prefekters tal om förändringar i högre utbildning. Naturligtvis är vi medvetna om att det finns många krafter som bidrar till en institutionskultur. Det handlar om delade normer och värderingar, men även om betydelser som finns i materiella ting och i t.ex. forskningsfältets etablerade kunskapssyn, litteratur och den eventuella professionens traditioner och förhållningssätt. Vi menar dock att prefekters organisatoriska position är betydande. Deras uppdrag är att genomdriva de påbud och förändringar ledningen kräver i en allt mer ekonomiskt och personellt slimmad organisation men med större och mer heterogena studentgrupper. Klämda mellan krav uppifrån och nedifrån menar vi att deras sätt att beskriva sin verksamhet kan fungera som ett lackmuspapper på hur olika institutionskulturer svarar på de förändringar som skisserades inledningsvis.

Syftet med studien är att beskriva och diskutera hur förändrade utbildningsvillkor för högskolan kommer till uttryck och hanteras på prefektnivå. Mer specifikt handlar studien om hur spänningar mellan akademisering och marknadifiering hanteras av prefekter i olika institutionskulturer med särskilt fokus på professionsutbildningar. För att förstå detta har vi

intervjuat 16 prefekter vid en högskola i Sverige. Den grupp som intervjuats utgör drygt hälften av högskolans samtliga prefekter vid den aktuella tidpunkten, och representanter för samtliga fakulteter finns representerade. Några av prefekterna är nytillsatta andra har haft uppdraget i många år. Sju av de intervjuade är män, nio är kvinnor och alla utom två företräder institutioner med tydlig professionsinriktning. Detta innebär att de två som representerar mer ämnesriktade institutioner framförallt finns med som jämförelse för att visa på skillnader mellan olika typer av institutioner. Alla utom en av de intervjuade prefekterna har doktorsexamen, vilket också har betydelse för hur de talar om marknadsifiering och akademisering.

Intervjuerna genomfördes av artikelns fyra författare och varade i 1-1 ½ h och utgick från en gemensam intervjuguide. Intervjuerna berörde teman såsom institutionens personalsammansättning (och status), relationen utbildning – forskning, studenterna, anställningar, olika lärare och undervisningsstilar, tvärvetenskapliga miljöer, hanterandet av politiska reformer och andra förändringar, högskolans policy, mm. Samtliga intervjuer bandades och transkriberades. I texten är personerna avidentifierade. I dialoger står P för Prefekt och I för Intervjuare. Intervjuerna har dock numrerats så att läsaren kan se samband mellan citaten.

Vi har följt gängse etiska normer. De intervjuade prefekterna har blivit informerade om studiens karaktär och gett sitt samtycke. Ett etiskt problem har varit att helt och hållet avidentifiera informanterna. Därför har vi valt att inte lyfta fram dem som individer, utan som representanter som uttrycker institutionstypiska normer och värderingar. Av anonymitetsskäl har vi också valt att inte beskriva högskolan närmare, även om vi inser att detta hade kunnat ge ett perspektiv på intervjuerna och bättre förståelse för vad förändringsprocesser innebär i olika institutionskulturer. *Analytiska tillvägagångssätt* I ett första analytiskt steg har vi delat upp institutionerna i termer av Disciplinorienterade och Professionsorienterade. De Disciplinorienterade institutionerna karaktäriseras av meritokratiska hierarkier och teoretisk inriktning. Undervisningen har svagt arbetsmarknadsfokus men starkt ämnesfokus och sker i form av föreläsningar och litteraturseminarier. De Professionsorienterade institutionerna bedriver däremot utbildningar med starkt arbetsmarknadsfokus. Undervisningen karaktäriseras av teoretiska och praktiska inslag med verksamhetsförlagd utbildning. Här finns två typer av hierarkier, dels den akademiska meritokratin, dels den som bygger på yrkeskompetensen.

Steg två i analysen var att ur materialet och litteraturen vaska fram analytiska kategorier som syftade till att jämföra de två olika institutionstyperna. De huvudkategorier som skapades var *akademisering* och *marknadsifiering*. Med akademisering avses här högre krav på forskningsanknytning av undervisningen, krav på forskarutbildade lärare samt ett kvalitetssäkringssystem som inriktar sig på studenters vetenskapliga arbeten (och inte på t.ex. verksamhetsförlagd utbildning). Med marknadsifiering avses krav på ökad samverkan med det omgivande samhället, tydlig anställningsbarhet efter utbildningen, samt krav på effektivitet i utbildningarna. Inom ramen för dessa två huvudkategorier har vi arbetat med underkategorier som silats fram ur det empiriska materialet: *Teori – Praktik, Lektor – Adjunkt, Forskning – Samverkan, Bildning – Anställningsbarhet, Ämnestradition – Tvärvetenskaplighet*.

Analyssteg tre syftade till att förstå talet om akademisering och marknadsifiering utifrån den kontext som prefekterna befinner sig i. Vi analyserar hur talet speglar kontexten på olika nivåer, såväl den lokala praktiken på högskolan som bredare samhälleliga utbildningsdiskurser. I detta förhållningssätt är vi inspirerade av Faircloughs modell för kritisk diskursanalys (se t.ex. Fairclough, 1992). Denna innebär att en text (i termer av vidgat textbegrepp) bör analyseras dels utifrån en diskursiv – lokal – diskurs (dvs. förutsättningarna för själva textproduktionen/konsumtionen),

dels utifrån en bredare sociokulturell – samhällelig – diskurs. På så sätt kan man bättre förstå att vad som är möjligt att säga och göra (dvs. diskursen) är beroende av såväl den situerade praktiken som ett mer övergripande tankesystem. När de gäller de olika nivåerna menar vi att prefekternas tal ska förstås som effekter av en specifik lokal diskurs på institutionsnivå. Därutöver vill vi sätta in prefekternas berättelser i en mer övergripande diskurs; hur relaterar prefekternas berättelser till mer övergripande ideal om högre utbildning, t.ex. universitets och högskolors roll i samhället, vad som är viktig kunskap inom olika utbildningar, vad ska högskolelärare ägna sig åt osv? Det handlar om hur reformer och policybeslut på nationell nivå filtreras genom lokala diskurser.

RESULTAT

I analysen av intervjuerna blir det tydligt att svensk högre utbildning befinner sig ett spänningsfält där det formuleras krav på att hålla en hög akademisk nivå samtidigt som utbildningen ska vara ”nyttig”, dvs användbar i samhället utanför akademien. I resultatet nedan vill vi visa att spänningarna mellan akademisering och marknadifiering ser olika ut beroende på institutionskultur. Vi har disponerat resultattexten genom att analysera hur diskurserna uttrycks inom ramen för de två institutionstyperna: Disciplinorienterade och Professionsorienterade.

Marknadifiering

Problemen med den ekonomiska logiken och styrningen är ett tema som återkommer i berättelsen om den ”nya akademien”. Det handlar om krav på tydlig anställningsbarhet efter genomgången utbildning, men också på en marknadsanpassning av själva utbildningen som sådan. Avsnittet inleds med att ge en bild av hur prefekterna på de Disciplinorienterade institutionerna resonerar kring detta tema. Detta ställs sedan mot hur prefekterna på de Professionsorienterade institutionerna hanterar frågan.

De Disciplinorienterade

P: Man behöver ju inte vara en vindflöjel för politiken, men man måste vara verklighetsförankrad. (2)

I den Disciplinorienterade institutionskulturen möter vi samma kritik mot den ”nya” marknadifierade akademien som dominerar den kritiska forskning som refererades i inledningen. Problematiken med ökad styrning är ett återkommande tema. Prefekten som inte vill vara en politisk vindflöjel indikerar en kritik mot snabba förändringar utan vetenskaplig grund. Bologna-reformen med krav på målstyrning och anställningsbarhet utmanar klassiska Humboldt-ideal:

P: Det känns som att när vi började institutionen här och i vår utbildningskultur – en ganska hög akademisk kultur – fanns det en viss skepsis mot förstärkt målstyrning. Med viss rätta. Det finns ju dom som forskar runt det här med målstyrning också, och jag känner att det där kan vara ett instrumentellt management tänkande som inte befördrar lärandeprocesser. Det kan vara ett hot mot akademiska kunskaper. (3)

Akademiska kunskaper och färdigheter går enligt prefekterna inte alltid att fånga in i en målstyrningsmodell, utan det handlar om klassiska bildningsideal och kompetensen att kunna föra ett akademiskt samtal. Marknadifieringen av högre utbildning beskrivs nästan som ett hot mot

den egna utbildningskulturen. Spänningarna yttrar sig även i hur prefekterna talar om yrken och anställningsbarhet efter genomgången utbildning. Ett sätt att hantera kraven på anställningsbarhet var att införa arbetsmarknadsdagar. På så sätt blir lärarna på Disciplinorienterade institutioner ansvarsbefriade gällande anställningsbarheten, de kan upprätthålla diskursen om dem själva som traditionellt akademiska samtidigt som studenterna erbjuds kopplingar till yrkeslivet.

De Professionsorienterade Flera av prefekterna vid professionsutbildningarna leder institutioner med utbildningar för legitimationsyrken eller yrken med starka yrkestraditioner. Utbildningarna har traditionellt sett haft starka kopplingar till avnämarna och studenterna examineras både avseende den högskoleförlagda och den verksamhetsförlagda tiden. Detta ställer särskilda krav på ”marknadsanpassning” när det gäller kvalitén på praktiken, men också gällande hur man svarar mot yrkenas föränderlighet och krav. Inom vårdvetenskapliga utbildningar är avnämarnas krav på praktiskt kunnande påtagligt:

P: Och sen har vi klinisk träning också, för de [studenterna] måste kunna vissa saker när de kommer ut. /---/ För man ska kunna vissa saker när man kommer ut, det känns rätt så bra att veta hur man tar blodtryck och veta hur man räknar ditten och datten. Att man har de här tekniska momenten med sig, för allt det där med bemötande och så som egentligen är det svåraste, det får ju komma efterhand. (4)

När det gäller mötet mellan utbildningen och ”arbetsmarknaden” upplevs en del svårigheter. Även här kan man prata om olika traditioner och vanor som krockar, inte minst när det gäller kunskapssyn.

P: Jag tror många studenter har hört att ”nu gör jag så här, men det får inte du göra, för man får inte göra så egentligen. Så du ska inte lära dig det”. Vad är det för pedagogik? Man gör precis som ankungen som följer precis i varje steg, och då vet man precis att så får jag inte göra, men det går att göra ändå. Det tror jag inte är bra. (4)

De utbildningar som inte har längre praktikperioder, men som ändå har tydliga yrken som avnämare löser kopplingen på andra sätt, bland annat genom att näringslivet bjuds in att hålla i delar av kurser eller studenterna skriver examensarbeten i samarbete med företag:

I: Är det en viktig del för lärarna att ha en fot i praktiken, man måste känna till praktiken?

P: Ja, alltså man behöver ju inte vara så att man själv har jobbat där, alla behöver ju inte ha gjort det. Men att man ändå har ett samarbete med praktiken. På olika sätt, det kan ju vara deras examensarbeten, det kan vara att de kommer in och föreläser från olika branscher och så vidare. Det tror jag är viktigt. (1)

Det finns en prefekt som talar om sin egen institution som ”ett etablerat varumärke”. I den institutionskulturen är marknadifieringen av högre utbildning något positivt. Marknaden finns inte utanför/bortanför utan snarare innanför utbildningen. Prefekten räknar upp ett antal så kallade ”skarpa projekt” som de har pågående tillsammans med stora företag och institutioner.

P: Jag brukar säga att vi är ju dels en akademisk institution och dels en kulturinstitution i regionen. För det produceras ju något kopiöst här, av studenter och av lärare och i samarbete med andra. Betydligt mer – tror jag faktiskt – än vad det görs av mer etablerade kulturinstitutioner. (5)

Här har ”management” fått en annan innebörd än i de Disciplinorienterade institutionskulturerna. I de Professionsorienterade institutionskulturerna är det ingen som talar om problemen med att anpassa utbildningen till arbetsmarknaden eller att göra studenterna anställningsbara. Detta är en del av vardagen sedan länge, vilket också speglas i personalsammansättningen. Många av dessa prefekter talar om behovet av att både ha yrkeskunniga och vetenskapligt kompetenta personer i sin personal. Behovet av att ha lärare med olika kompetens talas det ofta om i termer av adjunkt och lektor – dessa två kategorier är symboler för lärare med skilda status och uppgifter inom högre utbildning. En prefekt talar om adjunkterna som bärare av utbildningen:

P: Man har ofta sitt engagemang helhjärtat i utbildningen på något sätt och man har ju utifrån professionskunnandet både professionserfarenhet men också ... man vet hur man undervisar om ett ämne helt enkelt. Och man är en bra förebild.(8)

Samma prefekt uttalar sig också om de disputerade lärarnas arbete, att de lätt blir mer splittrade i sin tjänstgöring eftersom de ”måste” meritiera sig vetenskapligt. Detta leder oss in på den diskurs som i de Professionsorienterade institutionskulturerna uppfattas som betydligt mer problematisk än marknadsifieringen av högre utbildning – nämligen akademisering. I talet om lektor-adjunkt finns spåren av den klassiska akademins meritokrati vilken är svår att överföra på professionsutbildningar där hierarkier gällande yrkeskunnande konkurrerar med de meritokratiska hierarkierna.

Akademisering

Det finns en tydlig intention från svenska staten att akademisera professionsutbildningar. Det ställs krav på forskningsanknuten undervisning, vilket märks i Högskoleverkets utvärderingar av utbildningar och i utfärdandet av examenstillstånd. I följande avsnitt vill vi visa hur prefekterna talar om sina institutioner i förhållande till akademisering.

De Professionsorienterade

P: I vår utbildning kommer ju lärarna från Y och Z [andra utbildningar], som var väldigt yrkesinriktade. Och där jobbade man ju praktiskt. Så att de lärarna som är kvar, de har ju traditionerna med sig. /---/ Och sen så har akademiseringen kommit in. En del har ju lite både och, och andra har ju bara det ena [dvs antingen forskarutbildning eller yrkeserfarenhet]. Men jag tycker sen att de flesta kombinerar ju. Det gör man.

I: Men är det ett problem den här akademiseringen som du pratar om?

P: Den är väl bra, så länge man, jag tillhör ju de som tror att man kan balansera det här. Och att det egentligen inte finns någon motsättning mellan teori och praktik. Utan att man ska kunna förena det. Men jag kan ju se att de inte är så för alla. Och det blir ett problem om akademiseringen tar över. Det är en av de

här punkterna, med Högscoleverket, inte mot oss men mot en del andra, att man tycker att akademiseringen har fått för stort utrymme. Den ska vara där, man vill ha den. Men det får inte vara på bekostnad av professions specifika. (9)

Om marknadifieringen ses som en självklarhet i professionsutbildningarna så skapar kraven på ökad vetenskaplighet prefekterna huvudbry. Akademiseringspåbudet tar sig bland annat uttryck i krav på ökat antal disputerade lärare – vilket i sin tur har fått konkreta effekter i att adjunkter har blivit uppsagda och lektorer rekryterade. En prefekt kommenterar detta så här:

P: Detta är under en övergångsperiod, som jag ser det, för utbildningen måste ha en balans. Men däremot tycker jag att den ideala situationen är att man har både vetenskaplig kompetens och lärarerfarenhet eller sådana erfarenheter som är väsentliga i det här sammanhanget. (10)

I de två ovanstående citaten är spänningen mellan vetenskaplighet och professionserfarenhet tydlig. Prefekternas balansgång sker diskursivt genom uttryck som att *"jag tillhör ju dem som tror att man kan balansera det här"* och *"Detta är under en övergångsperiod, som jag ser det, för utbildningen måste ha en balans"*. De befinner sig mitt i spänningsfältet där de måste hantera personal och traditioner samtidigt med påbuderna uppifrån. Spänningarna inom institutionerna har varit påtagliga, uppsägningar av odisputerad personal har lett till konflikter och minskad känsla av tillhörighet. Samtidigt finns det en reell svårighet att rekrytera forskarutbildade lärare till professionsutbildningar, det saknas helt enkelt disputerade inom fältet. Efterfrågan är större än tillgången, vilket bland annat leder till att personal med – för utbildningen – annorlunda ämneskompetens rekryteras:

P: Det viktiga är ju att de är disputerade. Så måste ju det vara nu. /---/ Och många av dem har skrivit sina avhandlingar inom områden som inte har någon som helst anknytning till skola och didaktik och pedagogik och sådant. (11)

P: Vi har anställt många från andra ämnen. När man skulle akademisera institutionen så har man på högskolan valt att rekrytera väldigt brett samhällsvetenskapligt. Så det är inte så många som är disputerade i själva ämnet. /---/ Vi har ju blivit ifrågasatta av Högscoleverket gällande examensrättigheterna. Och jag kan tänka mig att vi har kommit lite långt ut på kanterna när det gäller ämnet. Kärnan är inte lika stark som den kanske borde vara. (9)

Man rekryterar "brett". Det är "kluvet". Ytterligare en av prefekterna varnar för att *"kasta ut barnet med badvattnet"*. Problematiken kring att hitta "rätt sorts" lektorer är svår att handskas med när man står under Högscoleverkets granskande lupp. De kräver både att personalen ska vara vetenskapligt kompetent och ha "rätt ämne". Det kan också tyckas paradoxalt att det är en statlig myndighet, Högscoleverket, som blir måttstocken på "vetenskaplighet". Akademisering blir därmed lika med vad som kan beskrivas inom ramen för bedömningsmatriser i ett utarbetat kvalitetssäkringssystem.

Akademisering som ett problem för verksamheten är med andra ord ett tema som återkommer i talet om professionsutbildningar. I följande avsnitt ska vi byta miljö och än en gång få höra en annorlunda berättelse.

De Disciplinorienterade

P: Någon har ju kallat oss lilla X [dvs det stora grannuniversitetet]. Man kan säga att vi har en ganska hög akademisk svansföring. Vi tycker inte att "akademisk" är något negativt, utan det är ett positivt laddat ord. Men det handlar om att vara medveten och ha en seminariekultur, att ha teorier och så vidare. (3)

Det akademiska förhållningssätt och värnandet om Disciplinorienterade ideal för högre utbildning och forskning tar sig uttryck i allt från synen på "seminarierummet" till hur man bör bete sig inom detta och hur utbildning och forskning ser ut. Personalen består framförallt av disputerade lektorer med forskningsfokus. Undervisning har låg status, åtminstone så länge man inte har möjlighet att undervisa om "sitt" ämne – och då i en betydligt smalare betydelse än vad en av prefekterna ovan nämnde: "skola och didaktik och pedagogik och sådant". Lektorerna har homogen syn på forskning och undervisning, vilket innebär att tvärvetenskapen inte blir en uttalad spänning. Konflikter mellan lektor och adjunkt uttrycks inte i talet om de Disciplinorienterade institutionerna, inte heller problem med Högskoleverkets bedömning av vetenskapligheten i vare sig undervisningen eller studenternas examensarbeten. Man har inga problem med rekrytering, tvärtom finns det gott om arbetslösa humanister och samhällsvetare. Diskursen om akademisering är i de Disciplinorienterade ämnesutbildningarna inte utmanande. Studenterna socialiseras in i en forskarkultur – precis som studenterna på professionsutbildningarna socialiseras in i yrkeskulturer.

ANALYS

Olika spänningar i skilda institutionskulturer

Utifrån dessa resultat vill vi peka på vikten av att förstå hur reformer och krav på förändringar inom högre utbildning hanteras på mikronivå. Även om man bortser från specifika kulturers skillnader, så kan man se skillnader mellan Disciplinorienterade och Professionsorienterade. I forskningslitteratur beskrivs ofta hur den nya akademins krav på marknadsanpassning hotar högre utbildnings signum. Vi hävdar att detta inte är generellt för all högre utbildning. I professionsutbildningar med stor andel verksamhetsförlagd utbildning och täta kontakter med yrket är marknadifiering ett begränsat problem. Dessa institutionskulturer har sedan länge bidragit med en kunskapsproduktion som når utanför den egna institutionen.

Prefekterna på de Professionsorienterade institutionerna oroar sig snarare för att kopplingen till "marknaden" utmanas av krav på akademisering. Prefekterna talar om hur de försöker balansera mellan krav från avnämarna och krav från Högskoleverket. Detta har fått konsekvenser i uppsägningar av odisputerade adjunkter och tillsättningar av disputerade lektorer. Denna förändring i personalstyrkan har fått konsekvenser för bland annat den etablerade kunskapssynen. Teoretiska kunskaper och vetenskapliga förhållningssätt har fått ökat utrymme på bekostnad av träning i praktiskt handlag. Adjunkterna förlorar status och exkluderas på strukturella grunder, även om en prefekt uttrycker att det är i en övergångsfas som enbart disputerad lärarpersonal rekryteras. Detta överensstämmer också med Franssons (2009) analyser av hur konflikter skapats när praktiska utbildningar har införlivats i högskolesystemet och mäts med samma måttstock som klassiska universitetsutbildningar. När prefekterna talar om att "inte kasta ut barnet med badvattnet" eller suckar över att nyanställda lektorer inte har någon forskningsanknytning till utbildningens kärnverksamhet, förkroppsligar de också den grundläggande konflikten mellan yrkesutövningens normer och universitetets kritiska traditioner. Dessa konflikter har visats

även i andra studier av professionsutbildningar. Carlgren (2009) lyfter fram problem som kan uppstå i lärarutbildning när den formella kompetensen fokuseras istället för de innehållsliga aspekterna och ställer frågan om vad som händer när en docent i litteraturvetenskap ska ansvara för utbildning i läs- och skrivdidaktik. Josefsson (2001) skriver på ett liknande sätt om hur man i sjuksköterskeutbildningen tycker att det skapas ett avstånd mellan den akademiska världens föreställning om vilken kunskap som är central och den praktiska vårdens behov. Även peer-review-systemets ökade betydelse påverkar relationen mellan professionsutbildning och arbetsmarknad. Taylor (2001) menar att konsekvensen av peer-review-systemet är att forskare hellre kommunicerar med andra forskare än med avnämarna och allmänheten. Flera av prefekterna i de Professionsorienterade kulturerna uttrycker det också som ett problem att lektorerna framförallt är fokuserade på forskning och mindre intresserade av grundutbildning.

Förutom att akademiseringen tar sig uttryck i förändringen av personalgrupper och i kopplingen till forskning har det inneburit en omställning till mer tvärvetenskapliga forskningsmiljöer. Prefekterna har "tvingats" rekrytera vetenskapligt kompetent personal från en rad områden eftersom det inte finns starka traditioner eller incitament för t.ex. sjuksköterskor, socionomer och lärare att forskarutbilda sig¹. Tvärvetenskapen skapar spänningar i den lokala institutionskulturen då normer och traditioner utmanas av nya perspektiv och kunskapstraditioner. Hierarkier förändras och kunskapssyner utmanas, och som Knorr Cetina (2003) beskriver, får det betydelse för hur ny kunskap och nya normer konstrueras. Man behöver finna en ny samsyn gällande vilka forskningsfrågor som är centrala eller vilka tidskrifter man bör publicera sig i. Kanske måste man i den här typen av institutionskultur, som såväl Reich och Reich (2006) som Kezar och Eckel (2002) påpekar, hitta nya "kulturellt inkännande" sätt att skapa möjligheter snarare än problem i (påtvungade?) interdisciplinära möten. Inte minst i tider av förändring och utmaning av hierarkier.

I resultatet har vi inte specifikt redovisat skillnader mellan traditionella-, semi- och moderna professionsutbildningar (Brante, 2010; Fransson & Jonnergård, 2009). Det är emellertid möjligt att skönja skillnader i hur man talar om reformer och handlingsutrymme. På den enda traditionella professionsutbildningen uttrycks ingen oro för akademiseringen, man har en stark integritet i hur man talar om sin utbildning i relation till såväl forskning som Högskoleverkets krav. I talet om de moderna professionsutbildningarna visar det sig att kraven för en "god utbildning" ännu är otydliga och prefekterna upplever sig därför ha ett förhållandevis stort handlingsutrymme. Det minsta handlingsutrymmet menar vi att semiprofessionsutbildningarna har. De har både en stark marknad och en politisk vardag att förhålla sig till i form av examensförordningar, politisk styrning av utbildningarna och krav på såväl praktisk som teoretisk excellens. Fransson (2009) visar att obalans inom en utbildning kännetecknas av att denna kritiserar både inifrån och utifrån, och är utsatt för politisk styrning i form av ständigt reformarbete. Dessa utbildningar har svårigheter att både hitta sin egen identitet och anpassa sig till yttre krav – vilket också framgår av prefektintervjuerna.

De Disciplinorienterade utbildningarna har en stark identitet i en humanistisk/samhällsvetenskaplig vetenskapssyn och institutionstradition. De refererar till en etablerad institution i form av ett prestigefullt universitet och hämtar på så sätt akademisk trovärdighet. Det epistemologiska tolkningsföreträdet är inte hotat på samma sätt inifrån organisationen. Detta

1 Något som dock har förändrats inom ramen för Lärarlyftets och Förskollärarlyftets satsning på att utbilda till licentiatexamen.

akademiska självförtroende spiller i viss mån över även på synen på marknadfiering – som för dem handlar om att införliva fragment av yrkeslivet i utbildningen. Denna strategi får ingen större betydelse för personalsammansättningen; problemet löses genom aktörer utifrån. Inom institutionen tvingas man inte på samma sätt förhandla om vad som är giltig kunskap. Däremot har de ekonomiska ramarna (studentpeng, forskningsanslag osv) lett till att institutionerna har försvagats. Automin har dock försvagats även för de Disciplinorienterade, men förändringen sker genom minskade ekonomiska medel istället för genom hot om förlorade examensrättigheter. Men som Lynch (2006) uttrycker det, handlar det i båda fallen om en slags "Orwelliansk" övervakning som ställer krav på såväl prefekter som anställda lärare att hitta en passande plats i den nya akademins spänningsfält.

DISKUSSION

Vad som tydligt framträder i denna studie är att det är problematiskt att tala om förändringar i en ny akademi. I talet om den nya akademien är det framförallt problemen med marknadsanpassning som brukar diskuteras, vilket vi ser som ett resultat av att det framförallt är de stora universitetens klassiska utbildningar som används som exempel. Vi har haft intentionen att bredda debatten genom att dels undersöka hur förändringarna hanteras på mikronivå, dels fokusera på professionsutbildningar. Vi kan därför visa att talet om förändringarna i högre utbildning måste differentieras eftersom olika typer av utbildningar ställs inför olika utmaningar i förändringsprocessen. Dessa olika utmaningar är kopplade till utbildningens syfte, men också till traditioner, akademisk förankring och personalsammansättning. Det starka forskningsfokuset på marknadfieringens problem måste vidgas för att också belysa problem som uppstår då professionsutbildningar akademiseras, när allt högre krav ställs på vetenskaplighet och mindre fokus finns på handlag och praktisk erfarenhet. Vad innebär reformer och påbud för olika utbildningar? Hur kan förändringarna genomföras på ett mer "kulturellt inkännande" sätt? Vi menar att man som Kezar och Eckel (2002) föreslår, måste ställa sig utanför, "på balkongen" för att "kunna titta ner på dansgolvet" där man ska genomföra förändringar eftersom institutionskulturer ser olika ut och kräver skilda strategier. Denna studie visar också att särskilt kulturellt inkännande måste man vara i tvärvetenskapliga miljöer. Här möts olika forsknings- och undervisningstraditioner, kunskapssyner och förväntningar på hur utbildningen ska genomföras och med vilka mål. Framväxten av tvärvetenskapliga kulturer karaktäriseras ofta av upplösning av hierarkier. I denna upplösning skapas spänningar och en kamp om tolkningsföreträde uppstår. En av de spänningar som uppstår är den mellan akademisering och marknadfiering, bland annat som ett resultat av att påbud "uppifrån" inte överensstämmer med de ideal som råder inom professionsutbildningar.

Å andra sidan kan man reflektera över huruvida akademisering och marknadfiering egentligen är varandras motsatser. Vi kan se att dessa två, tillsynes motsatta, diskurser ibland uttrycks i samma praktik. Peer review-systemet är ett sådant exempel, det bygger på konkurrens och tilldelning av ekonomiska resurser efter prestation. Samtidigt är det en stark symbol som garanterar att akademins regler upprätthålls. En annan praktik där diskurserna möts är krav på evidensbaserad praktik inom t.ex. utbildning och vård. Där överförs vetenskapens ideal till marknaden. Är det så att dessa två diskurser egentligen är sidor av samma mynt – politisering och styrning av högre utbildning – men att de i talet om förändringar ofta uttrycks som varandras motsatser? Att en statlig myndighet, Högskoleverket, är måttstocken för vetenskaplighet i professionsutbildningar är talande i sammanhanget.

REFERENSER

- Ash, M. (2008) From 'Humboldt' to 'Bologna': History as discourse in higher education reform debates in Germanspeaking Europe. In B. Jessop et al. (red), *Education and the knowledgebased economy in Europe*, 13–40. Rotterdam: Sense Publishers.
- Ball, S.J. (2004) Education For Sale! The Commodification of Everything? King's Annual Education Lecture, University of London, June 17, 2004. Retrieved from <http://sys.glotta.ntua.gr/Dialogos/Politics/CERU-0410-253-OWI.pdf> 25-05-2011.
- Barton, T.D. (1998) The integration of nursing and midwifery education within higher education: implications for teachers — a qualitative research study. *Journal of Advanced Nursing*, 27, 1278–1286.
- Benner, M., & Sandström, U. (2000) Institutionalizing the triple helix: research funding and norms in the academic system. *Research Policy*, 29(2), 291–301.
- Brante, T. (2010) Professional Fields and Truth Regimes: In Search of Alternative Approaches. *Comparative Sociology*, Vol 9 (6), 843–886.
- Carlgren, I. (2009) Lärarna i kunskapssamhället – flexibla kunskapsarbetare eller professionella yrkesutövare? *Forskning om undervisning och lärande*, 3/2009.
- Clifford, G. J. & Guthrie, J. W. (1988) *Ed School: a brief for professional education*. Chicago: University of Chicago Press
- Fairclough, N. (1992) *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fransson, O. & Jonnergård, K. (2009) Utbildning och kunskap, kunskap och kritik. I O. Fransson & K. Jonnergård (red) *Kunskapsbehov och nya kompetenser. Professioner i förhandling*. Stockholm: Santérus förlag.
- Fransson, O. (2009) Epistemisk förskjutning och autonomi. I O. Fransson & K. Jonnergård (red) *Kunskapsbehov och nya kompetenser. Professioner i förhandling*. Stockholm: Santérus förlag.
- Harris, S. (2005) Rethinking academic identities in neoliberal times. *Teaching in Higher Education*. Vol 10 (4), 421–433.
- Hazelkorn, E. & Moynihan, A. (2010) The Challenges of Building Research in a Binary HE Culture. In: S. Kyvik and B. Lepori (red) *The Research Mission of Higher Education Institutes outside the University Sector*. Dordrecht: Springer.
- Josefson, I. (2001) Teori och praktik – hur skapas ett möte mellan olika kunskapsformer? I: *Sju inlägg om högskolemässighet. Ribban på rätt nivå*. Stockholm: Högskoleverket.
- Kezar, A & Eckel P.D. (2002) The Effect of Institutional Culture on Change Strategies in Higher Education: Universal Principles or Culturally Responsive Concepts? *The Journal of Higher Education* 73 (4), 435–460.
- Knorr Cetina, K. (2003) *Epistemic cultures. How the sciences make knowledge*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kolsaker, A. (2008) Academic professionalism in the managerialist era: a study of English universities. *Studies in Higher Education*, 33 (5), 513–525.
- Lynch, K (2006) Neoliberalism and Marketisation: the implications for higher education. *European Educational Research Journal*, 5(1) 1–17.
- Marginson, S. (2000) Rethinking Academic Work in the Global Era. *Journal of Higher Education Policy & Management*, 22 (1), 23–35.
- Olssen, M. (2002) *The neoliberal appropriation of tertiary education policy in New Zealand: Accountability, research and academic freedom*. Wellington: Association for Research in Education.
- Reich, S M & Reich, J A (2006) Cultural Competence in Interdisciplinary Collaborations: A Method for Respecting Diversity in Research Partnerships. *Am J Community Psychol* (2006) 38, 51–62.
- Taylor, J. (2001) The impact of performance indicators on the work of university academics: evidence from Australian universities. *Higher education quarterly* 55:1 (4), 421–433.
- Välilmaa, J (2008) Cultural studies in higher education research. I: J Välilmaa & O-H Yljokki (red) *Cultural Perspectives on Higher Education*, 9-25, Dordrecht: Springer Science.